

Itkonen Lauri

Kirkkoherra kielitieteilijä, tiedemies ja raamatuntutkija kirkkoherrana Vihdin vaikeina vuosina

Lauri Arvid Itkonen syntyi Kuopiossa 29.3.1865. Hänen vanhempansa olivat käsityöläinen Lauri Pietari Itkonen ja Maria Loviisa Puustinen. Vähävaraisen perheen lahjakas esikoispoika sai koulunkäyntiinsä ja myöhemmin teologisiin opintoihinsa taloudellista tukea Kuopion lääninarkkitehdiltä Ferdinand Öhmanilta. Lauri Itkonen tuli ylioppilaaksi Kuopion lyseosta 1882, suoritti nopeasti jumaluusopillisen erotutkinnon ja vihittiin 22-vuotiaana papiksi Kuopion tuomiokirkossa.

Ensimmäisessä virkapaikassaan, Paltamon papinapulaisena, Lauri Itkonen tutustui Paltamon kunnankirjurin tyttäreeseen Amanda Karjalaiseen ja solmi tämän kanssa avioliiton 1887. Ajan mittaan perheeseen syntyi kolmetoista lasta, seitsemän poikaa, joista yksi kuoli pienenä, ja kuusi tytärtä.

Paltamosta Lauri Itkonen siirtyi ensin armovuoden saarnaajaksi Sotkamoon ja sieltä 1889 kappalaiseksi Pulkkilaan, silloiseen Piippolan kappeliseurakuntaan. Pulkkilassa hän toimi kymmenen vuotta. Perheen kasvaessa toimeentulo kävi niukaksi, kun hallakin vieraili usein pappilan pelloilla, ja Lauri Itkonen ryhtyi hakeutumaan muualle. Pidettyään tuloksetta vaalisaarnan Kuusamossa ja Alatorniolla hän päätti pyrkiä papiksi Inariin, sillä Lappiin saattoi päästä kirkkoherraksi ilman vaalisaarnaakin, jos suorittaisi yliopistossa tutkinnon saamen kielessä. Itkonen ryhtyi opiskelemaan inarinsaamea kahden siitä julkaistun tutkimuksen avulla - toisen tekijä oli Elias Lönnrot - ja suoritettuaan Helsingissä tutkinnon professori Arvid Genetzille hän sai nimityksen Inarin kirkkoherraksi.

Tässä vaiheessa seitsenlapsiseksi kasvaneen perheen muutto Pulkkilasta Inariin tapahtui huhtikuussa 1899. Matkanteko oli hidasta: ensin runsaan viikon kestävä rekimatka Kittilään ja sieltä kolmipäiväinen matka porokyydissä Inariin. Laajassa Inarin seurakunnassa, pinta-alaltaan Suomen suurimmassa, oli tuohon aikaan noin 1500 asukasta, joista enemmistö oli saamelaisia. Inari oli ollut Utsjoen kappeliseurakunta vuoteen 1888 asti, jolloin se sai ensimmäisen oman kirkkoherransa; seuraava oli Lauri Itkonen. Vuonna 1888 oli Inarijärven rannalle Juutuanjoen suulle valmistunut uusi kirkko ja pappila, ja inarilaisia siihen asti palvellut, 1760 rakennettu Pielpajärven erämaakirkko oli jäänyt pois käytöstä.

Lauri Itkonen opetteli inarinsaamen myös käytännössä niin hyvin, että pystyi käyttämään sitä opetuksessaan ja saarnoissaan. Hän mm. tehosti rippikouluopetusta järjestämällä saamen- ja

suomenkieliset oppilaat omiksi ryhmikseen; saamelaisten rippikoulu pidettiin talvella ja suomalaisten kesällä. Itkonen ymmärsi myös kansankielisen oppimateriaalin tarpeen ja käänsi kahden paikallisen kielimestarinsa avulla inarinsaameksi J. C. Rylen hartauskirjasen Nukutko sinä? sekä katkismuksen ja raamatunhistorian (ilm. 1902-1907). Toinen kielimestareista oli kirkkoherran uskollinen työtoveri. iäkäs inarinsaamelainen lukkari Heikki Mattus, joka vielä vuonna 1920 päätti Itkoselle Vihtiin lähettämänsä kirjelappusen toivotukseen: "Tulkaa tänne meille papiksi."

Saamen kielen ohella Itkosen kiinnostuksen kohteena oli Vanhan testamentin alkukieli heprea. Hän teki Inarista käsin peräti kaksi opintomatkaa Leipzigiin (1908-1909 ja 1913-1914). Siellä hän syvensi heprean tietojaan ja tutki professorien E. Sieversin ja H. Guthen johdolla Vanhan testamentin eksegetiikkaa ja metriikkaa. Suomalaisen Tiedeakatemian toimituksissa julkaistiin neljä hänen tutkimustaan, jotka käsittelivät eräiden Jesajan kirjan jaksojen metriikkaa (1911-1921); lisäksi häneltä ilmestyi 1925 psalmeihin liittyvä artikkeli.

Inarin kirkkoherran tehtäviin kuului käydä kerran kesässä pitämässä jumalanpalveluksia Ivalojoen kullanhuuhtojille. Kesällä 1912, kun Lauri Itkonen oli parhaillaan saarnamatkalla Kultalan seudulla. Inarin pappila tuhoutui tulipalossa perustuksiaan myöten. Kirkonkirjat ehdittiin pelastaa, mutta tulen saaliiksi jäi mm. koko Itkosen saameksi kääntämien kirjojen varasto, mikä oli suuri vahinko inarinsaamen kirjallisen viljelyn kannalta. Papin perhe majoittui palolta säilyneeseen pirttirakennukseen, kunnes pääsi jouluaattona 1913 muuttamaan uuteen, kirkkoherran itsensä suunnittelemaan pappilaan (se tuhoutui sittemmin talvisodan pommituksissa samoin kuin kirkkokin). Kauan ei perhe kuitenkaan ehtinyt asua uudessa pappilassa.

Lähtiessään lokakuussa 1913 Inarista toiselle, puolivuotiseksi suunnitellulle opintomatalleen Saksaan Lauri Itkonen oli poikennut Turussa. Siellä eräät korkeat kirkonmiehet olivat kehottaneet häntä hakemaan Vihdin kirkkoherran virkaa, joka oli nimityskiistojen vuoksi ollut lähes neljä vuotta täyttämättä. Vihti oli näet ns. keisarinpitäjä, johon Lapissa määrävuodet palvellut kirkkoherra saattoi vuonna 1881 julkaistun keisarillisen kirjeen nojalla saada nimityksen suoraan, ilman vaalia. Ajatus etelään siirtymisestä houkutteli ennen kaikkea nuorempien lasten kouluttamisen vuoksi - vanhimmat olivat käyneet koulunsa Oulussa - mutta Itkonen oli epäröivä ja jätti asian vielä avoimeksi. Perheen keskinäisessä kirjeenvaihdossa asiaa puitiin puolelta ja toiselta koko syksyn ajan, ja vaaka näytti lopulta kallistuvan Inariin jäämisen kannalle. Tammikuun lopulla 1914 Itkonen sai kuitenkin Leipzigiin yllättäen Helsingistä sähkösanoman, jossa häntä kehoitettiin viipymättä lähettämään sähköitse valtakirja Vihdin kirkkoherranviran hakua varten, koska asia oli juuri menossa senaatin ratkaistavaksi. Hän teki päätöksensä ja sähköitti myöntävän vastauksen. Asiat etenivät nyt nopeasti. Palattuaan kiireesti Suomeen Lauri Itkonen sai maaliskuussa valtakirjan Vihdin kirkkoherran virkaan, huhtikuussa tapahtui koko perheen muutto Inarista, ja vappuna 1914 hän astui Vihdissä uuteen virkaansa. Sitä hän hoiti kuolemaansa asti. Ajoittain hän joutui kappalaisen sairas-taessa huolehtimaan yksinäänkin laajan seurakunnan papiston tehtävistä.

Kirkkoherra Itkonen joutui luotsaamaan seurakuntaansa myös sisällissodan vaikean ajan yli. Hänen omakaan perheensä ei säästynyt sodan tragiikalta, sillä yksi pojista, luonnontieteitä opiskeleva Arvo Johannes (s. 1893), surmattiin Vihdissä huhtikuussa 1918. Lauri Itkonen kuoli Helsingissä 3.6.1925, vain runsaat kaksi kuukautta 60-vuotispäivänsä jälkeen. Hiippakunnan pappiskokouksen muistosanoissa häntä luonnehdittiin "suoraksi ja rehdiksi mieheksi, joka oli harras virkatoimissaan." Hänen myöhempi seuraajansa, rovasti W. J. P. Hidén on kirjoittanut: "Korkeasta oppineisuudestaan huolimatta Lauri Arvid Itkonen pysyi aina vaatimattomana ja nöyrähenkisenä sielunpaimenena, joka ystävällisenä palveli seurakuntaansa ja vieraili seurakuntalaistensa kodeissa." Kiitokseksi hänen työstään hänen leskelleen Amanda Itkoselle myönnettiin ylimääräinen armovuosi.

Vuonna 1923 Lauri Itkoselle myönnettiin Helsingin yliopistossa teologian kunniatohtorin arvo tunnustukseksi hänen "toiminnastaan tieteen, kirkon ja sivistyksen hyväksi". Rovastin arvon hän oli saanut jo Inarin-aikanaan, 1912. Hän oli mm. Suomen Tiedeakatemian, Kirkkohistoriallisen Seuran ja Itämaisen Seuran jäsen sekä raamatunkäännöskomitean varajäsen.

Lauri Itkosen työtä saamelaisten ja heidän kielensä ja kulttuurinsa parissa jatkoivat useat hänen pojistaan. Veljeksistä vanhin, Ilmari Itkonen (1888-1972), toimi Enontekiön nimismiehenä ja Lapin asiain esittelijänä Oulun lääninhallituksessa. Toivo (T. I.) Itkonen (1891-1968), kansatieteilijä ja Lapin tutkija, julkaisi suurteokset Suomen lappalaiset vuoteen 1945 (1948) ja Koltan- ja kuolanlapin sanakirja (1958) sekä lukuisia muita Lapin-aiheisia tutkimuksia. Tuomo Itkonen (1894-1984) toimi pitkään isänsä tavoin kirkkoherrana Inarissa sekä myöhemmin Kemin maaseurakunnassa ja lopuksi Inarin saamelaisten kristillisen kansanopiston johtajana; hän oli myös tuottelias Lapin-kirjailija. Perheen nuorimmainen, akateemikko Erkki Itkonen (1913-1992), oli suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen professori ja erityisesti inarinsaamen tutkija.

Teksti ja kuva: Marja Itkonen-Kaila. Julkaistu alunperin Vihti 500-juhlavuosisivustolla.